

kult ličnosti voda revolucije ili novih državnika je došao umesto dodatašnjeg kulnog odnosa prema Bogu. Vera u Boga je supstituisana je verom u harizmatskog vodu prema čijim se posmrtnim ostacima zadržava kuln odnos kao prema svetim moštima. Novi rituali i mitovi zamjenili su nekadašnje obrede i tradicionalne priče. Navedeni supstituti samu so još jednom pokazali moć religijskog jezika kao dominantnog ideološkog idioma u kontekstu društveno, kulturno i individualno neprevazidjen potreba za ovom vrstom komunikacije i lične sigurnosti. Proklamovani ateizam se ovim dokazuje kao vrsta jednog novog, sekularizovanog verovanja čiji oblici imaju utoliko izraženiji religijski karakter, ukoliko dolaze kao njen društveno i ideološki primereniji supstitut. Tako se umestio normalnog, prirodne evolucije i uspostavljanja najadekvatnijeg odnosa plijeta i distane prema tradicionalnim sadržajima religijske svesti kao jednog od bitnih činioča u procesu konstituisanja etničkog i kulturnog identiteta, religija nasilno odbacivala i potpuno uklanjala iz dotadašnjeg života kao navodno prevazidjen i ideološki nepoželjan oblik svesti. Ovakav čin značio je samo način promovisanja novih ideoloških supstituta u ravnim religijskim realno neprevazidjen relacijama i njene neukinute neupitnosti.

Realna društvena, istorijska i kulturna osnova svih religijskih sadržaja upućuje i na njihovu dublju povezanost sa svakodnevnim, uobičajenim, i profanim. Svakodnevni život je, prema Anriju Lefevru, način čovekovog posredovanja između prirode i društva. Smatrajući da se ovaj život ne iscrpljuje ovakvim posredovanjem, Agneš Heler ga određuje celokupnošću »aktivnosti koje karakterišu reprodukciju pojedinača i svaki put stvaraju mogućnost za društvenu reprodukciju«, naglašavajući i to da sadržaja i struktura svakodnevnog života nisu istovetni u svakom društvu i za svakog pojedinca. Različitost svakodnevnice zavisi od društva koje se reproducuje kroz samoreprodukciiju pojedinaca, pri čemu je, prema ovoj autorki, bitna odlika kompleksa ovih delatnosti u određenoj fazi života dimenzija kontinuiteta »iz dana u dan«. Reprodukcija pojedinca je uvek reprodukcija konkretnog istorijskog pojedinca određenog institucijama društva čiji je on član. Budući da ovaj skup usvojenih i praktičnih aktivnosti podrazumeva i ponašanja koja transcediraju sredinu i omogućuju vezu sa celinom sveta svakodnevnica, prema Helerovoj, »posreduje da se dode do nesvakidašnjeg i istovremeno je njegova priprema škola«, odnosno »doživljaj svakodnevnog stvara u čoveku spremnost da doživljuje slično »abreagiranje« nesvakodnevnih poslova – sve do katarze«. Uslovjenost nesvakidašnjeg svakidašnjim, svetog profanom ukazuje na oblik njihove međuzavisnosti koja, prema navedenim mišljenjima, realnost uobičajenog sagledava prvenstveno kao determinantu svih drugih i drugaćajnih oblika života. Međutim, iz nešto drugačije perspektive sagledana ova međuzavisnost se ne ukazuje tako jednosmerno određujući, jer kao što smo videli, prolazno religijsko iskustvo i periodična religijska praksa predstavljaju vrlo značajne činioće uspešne integracije pojedinaca i njihovog društvenog funkcionalisanja upravo u egistencijalnoj ravnini njihovog u običajenog, svakodnevnog života. U tom smislu se i iskustvo nesvakidašnjeg i svetog može razumeti ne isključivo u dimenziji svoje uslovjenost svakidašnjim, već i kao faktor koji uslovjava i omogućuje životnu svakidašnjicu.

IVERJE PRAZNOVERJA

Razlika između profanog i svetog nije, dakle, tako stroga i jednosmerno determinišuća. Ovaj aspekt njihovih relativizirajućih odnosa potvrđuju i određeni ritualni postupci čije izvođenje ne prepostavlja i određenu svetu prostorno-vremensku realnost. Naime, njihovo inkorporiranje u svakodnevje znači, u izvesnom smislu, i njihovo obredno hlađenje u kontekstu današnje recepcije sadržaja nekada znatno izraženijeg ritualnog čina. Ovaj blag oblik religije srećemo danas kod najvećeg broja pojedinaca savremenog (ateističkog) društva u vidu konstantne prakse praznoverja. Ova praksa delom pripada pojavi *kripto-religioznosti* savremenog čoveka jer se odvija izvan postojeće žive religijske prakse institucionalizovanih verskih zajednica. Realni psihički i društveni koren praznoverja mogu se dovesti u vezu sa smanjenom delotvornošću velikih religijskih sistema kao jednoj od posledica procesa ateizacije. Budući da je verovanje u novom društvenom i kulturnom kontekstu postalo prvenstveno privatna stvar pojedinca, praznoverje se i javlja kao vid izneverenog verovanja. Upućen konačno na verovanje bez posrednika, odnosno religioznost bez crkve, pojedinac preuzima stvar vere u svoje ruke posežući uglavnom onim što mu je na dohvat, bez dubljeg poimanja njegovog značenja i smisla. Vraćanjem starim, paganskim oblicima magijsko-religijske prakse, u praznoverju se istovremeno negira i potvrđuje vera. Praznoverje je vera koja to jeste i nije, jer se formalno upražnjavanje vezuje samo tankom niti za veliki galaktički sistem tradicionalnih magijsko-religijskih predstava i shvatanja. Shvaćeni kao optaci, iverje tih jedinstvenih sistema, praznoverice kao primer jedne necevovite misli sadrže, zapravo, iste karakteristike i osobnosti paganstva.

Praznoverje i sujeverje se smatraju sinonimima, pa ih zato i možemo naći kao zajednički naziv i bliže određenje pojma supersticijoznosti koji upućuje na odgovarajući latinski koren. Međutim, nešto supstilnija dinstinkcija ukazuje i na izvesne razlike. Dok se praznoverje dovodi u vezu sa sporadičnim dogadjajima, sujeverje ima obeležje tipičnih univerzalnih situacija često vezanih i za određena religijska verovanja. Koegzistirajući uporedno sa razvijenim oblicima religije, praznoverice nisu indikator njihovog kvarenja, već način reaktualizacije neposrednih i primarnih oblika magijsko-religijske svesti. Potreba za neposrednom komunikacijom sa natprirodnim dobija često oblik mističkog iskustva sa poznatim entitetima religijskih sistema. Postojeće crkvene institucije odlučno odbijaju mogućnost ovakve komunikacije proglašavajući ih nepoželjnim, bezbožnim i jeretičkim. Nije, međutim, nepoznato da se tokom vremena ovakvi stavovi ublažavaju i da nekad sujeverna mesta postaju zvanična crkvena svetilišta.

Praznoverni oblik privatne religioznosti počiva na verovanju u magijski princip uzročno posledične veze između dva i više događaja. Prema logici repetitivne magije simultano ili određenim redosledom odigrani događaji ponoviće se po istom ovom obraštu. Pojedinačni dokazi potkrepljuju uverenost u postojanje ne samo određenih pravila, već i izvesnih simbola kao uzročnika i nagoveštaja zle sreće ili povoljnog ishoda. Praksu novog paganskog nasledja pripadaju kako »znanja« o prirodi tih znakova, tako i načini njihovog izbegavanja ili proizvodjenja, radi ostvarenja nekog konkretnog cilja. Posebno značenje ovim postupcima daju situacije neizvesnosti u kojima se posebna pažnja obraća na usaglašavanje svih bitnih činilaca i njihovom podređivanju određenom znaku i njegovom magijskom naboju. U okolnostima životne i egistencijalne upitnosti, upravo takva simbolička realizacija je psihološki efikasnija od bilo koje racionalne interpretacije. U njoj dolazi do izražaja strategija paganskog diskursa koja sumnja u institucionalizovanu veru iskaže ozivljavanjem vrednosti arhajskog i tradicijskog nasleda. U ovoj reaktivizaciji dolazi do nesvesnog povezivanja sa velikom tradicijom i aktiviranja magijskog modela mišljenja zasnovanog na osnovnim principima homeopatijske i kontagioznosti. Međutim, sagledane u komunikacijskoj ravnini praznoverice predstavljaju i vid svedenog, automatizovanog odnosa prema zaboravljenom osnovnom značenju tih religijskih sadržaja i nekadašnjoj duhovnosti magijsko-animizovane realnosti. Primer ovakvog odnosa su uobičajene izreke i poslovice koje čuvaju izvesne arhajske predstave jezikom prenošene često i po inerciji, pa zato i korišćene bez punе svesti i znanja o njihovom nekadašnjem pravom značenju. Njihov nekadašnji magijsko-religijski kontekst je vremenom zaboravljen, tako da njihova današnja upotreba predstavlja samo refleks jednog davnog arhajskog nasleda. Oslobadajući se svog nekadašnjeg sadržaja, ove reči su postale slobodnije za jednu drugu i drugačiju upotrebu u kontekstu stvaranja i prenošenja novih poetskih, umetničkih i estetskih značenja.

semantika i emocije *vojin matić*

Kao u mnogim ispitivanjima porekla tako se i u studijama govora pošlo kao da je dat čoveku a ne kao da se razvijao specifično a ne samo tehnički. Pošlo se od razvijenog govora i fonetskog pisma kao što je nastalo na zapadu, nezavisno od razvoja kulture. Tek kad su se počeli dešifrovati zaboravljeni jezici postalo je jasno da je u njima pre fonetskog postojalo i piktografsko pismo. Pismo koje je označavalo niz pojmove vezanih za tu sliku. Ono je nastalo od svetih reči u kojima se krije magična moć, psihološki fiksirana još iz vremena animizma. Takve simbole pismena nalazimo već u paleolitu i srećemo slične u doba pojave prvih pismenosti. To je slika reči kao ona za koju biblija kaže »ne uzimaj ime Gospodnje uzalud« kao i ona putem koje je Bog stvorio svet, čemu se kasnije daje filozofski smisao.

Kao što se verovalo da su prvi kritici koje su reči uzvikivali u obrednim igrama nosioci magične moći tako se i prvi pismeni znaci smatrali njenim nosiocima. Ti usmeni i pismeni magički znaci ostali su fiksirani u okviru kulture pa su ljudi naučili da u govoru i pisanju stvaraju emocijalne gradacije teksta da bi postigli ubedenost i estetski efekt kod sagovornika ili čitaoca.

Takve su reči, verovalo se, bile moćni pokretači koji su delovali kao pomoć ili zaštita zbog čega su im upućivane molbe. Još i danas kada su ljudi u velikoj nevolji i bolu uzvikuju ime svoga boga ili majke, pokazuju krst ili neki drugi znak, robove, ili proklinju i psuju kao da će to olakšati položaj.

Takve su reči i one koje se upotrebljavaju u bajalicama ili tanramama. Ako su se te reči neutralisale u sopstvenoj kulturi pojedinci ih traže u nekoj drugoj u kojoj se smatra da još, nisu izgubile svoju moć.

Kada su se ti inicijalni kritici grupnom identifikacijom počeli jednobrazno artikulisati u nekoj kulturnoj zajednici, oni su se standardizovali i postali sredstva govornog sporazumevanja. To isto biva i sa početnim slikama koje postaju grafeme. One ne znače kao i prve reči određenog objekta ljubavi njegovoj projekciji ili substituti, slično kao što je u dečjoj psihologiji prva reč situacione prirode. Pred kraj prve godine ona je upućena najčešće majci ali može da znači: »ne napuštaj me«, »nahranim me« i još mnoge druge stvari. To su reči koje čovek i u najranijim obredima upućuje božanstvima, projekcijama svoga objekta, prvo rečju a posle i pismenim znakom. I one su prvobitno situacioni znaci da bi se tokom razvoja obreda razvili u magičnu formulu pa i molitvu.

Govorom se čovek oslobada napetosti koja nastaje pojavom govorne potrebe. Ona može da izrazi želju za nečim da se nešto učini, ili nešlaganje sa nekim stanjem ili tvrdnjom. Mišljenjem ili govorom čovek reaguje na dejstvo objekta dok su reči samo argumentacije koje teže cilju, zadovoljenje te potrebe. U slučaju smetnje u postizanju cilja pojačava se napetost, čovek pada u vatru, menja ton i vrši izbor pejorative reči sa ciljem da učutka suparnika koji mu ne dozvoljava da u svojoj argumentaciji postigne utisak koji bi ga zadovoljio. Slika cilja može da je i nesvesna iako je moguće kratko je formulati, argumentacija teče iz svesnog rezervoara znanja nataloženog u Ja.

Radi se o otklanjanju smetnji da se dode do cilja pri čemu se smatra da argumentima treba učutkati sagovornika. To se postiže izazivanjem anksiosnosti kod njega koju doživljava kao neku vrstu ugrožavanja ličnosti. Ono se postiže postiđujući sagovornika nedostatom ili nemogućnošću nalaženja argumenata ali i egistencijalnim ugrožavanjem. Između jedne i druge reakcije prelaz je fluidan. Sposobnost pronaalaženja argumenata koji će učutkati drugog u stvari je psihološki mehanizam koji

kod prisutnih istomisljenika izaziva utisak istine. Takav način doživljavamo kao logičan ako se naročito vešto vodi britkošću. Ne treba zaboraviti da takav način često izaziva trenutne anksioznosti koje onemogućavaju sagovorniku da reaguje pa se tek kasnije priseća argumentata. Ponekad svaki oponent ima svoju publiku koja mu se divi a odluka zavisi više od ugroženosti nego od logike ma kako mi to želeti. Svestan tok misli, tako ga vidimo, psihanaliza naziva sekundarnim. Primarni je tok nesvestan ali utiče u manjoj ili jačoj meri na sekundarni. Primarni proces i njegove slike zadovoljenja utiče na odvijanje sekundarnog i uslovljava ono što psiholozi nazivaju emocionalnim mišljenjem. U zavisnosti od potisnutih impulsa iz detinjstva koji pokušavaju da probiju cenzuru svesnog ja i u tom ponekad uspevaju i mimo dejstva svesnog mišljenja.

Svesna formulacija argumentata, njihov izbor i ton zavisi od situacije, osobe sagovornika, izbor publike i strukture ličnosti koja ih bira. Radi se o strukturi projekcija slike zadovoljenja koju čovek sledi u zavisnosti od kulture u kojoj je odrastao, socioekonomskog sloja društva i ličnosti faktora onako kako su se strukturirali u ličnosti koja govori. Ne-svesni cilj kome misao stremi odgovara svim tim uslovima.

Samu podudarnost želje i njenog ispunjenja nisu dovoljni da izraze sve komplikovane odnose kako se razvijaju tokom napredovanja kulture. Od izražavanja magijske potrebe za pomoći nekog natprirodnog bića, za darom ili zaštitom, do pisanja romana ili formulisanja naučnog otkrića, dug je put, ne samo što nedostaju pojmovi i tehnička sredstva, nego i zato što čovek nije u stanju da upotrebi sve one uslove, materijalne i duhovne, koji će mu želju ispuniti. Zbog toga je danas retka argumentacija koja polazi samo od jednokratnog uvida u nesvesnu sliku zadovoljenja misaonog impulsa, nego je to sve duži proces koji se razvija tokom milenijuma koji omogućava sve veći broj uvida i proradivanja otpora koji oni zahtevaju. Ti procesi se povezuju i omogućavaju nova načina i umetnička otkrića. Uvidi su ono što nazivamo inspiracijom kada se cela slika javlja sa spremnim argumentima.

Rešavanje svih onih smetnji na putu zadovoljenja krajnjeg cilja projektovane želje treba da otkloni neslaganje sa do tada važećim pogledima na predmet koji je kod čoveka izazvao suprotstavljanje. Ta rešenja, kao i znanja od ranije predstavljaju argumente koji omogućavaju oslobođenje želenog cilja od znanja sa kojima se ne slažu sa prethodnim pogledima na svet. Postepeno otkrivanje razlike između želenog i čulnih utisaka stvara stalno nove stavove i vremenom ih svesno označava.

Reči koje su proizvod govorne artikulacije doživljenih promena opisuju proces mišljenja i dovode do zadovoljenja impulsa koje su pokrenuli, kako misao tako i govor. Te se artikulacije šire i stvaraju sve nove reči a misao stvara nove kontekste, odnosa među njima i sintagme. Ona napreduju u tom procesu šireći se i omogućava prepoznavanje sve tananjih razlikovanja emocionalnih odnosa kao i potrebe njihove govorne artikulacije. Čovek tako na neki način čita argumente u misaonoj strukturi koju vodi prema slici zadovoljenja njegovog impulsa.

Emocionalni koren misli izražen je u zadovoljstvima i nezadovoljstvima tražeći adekvatne pojmove ili reči koje će da zadovolje potrebu kojoj misao teži. Tim izborom argumentata nešto unižavamo a nešto povišavamo kako bi smo bolje odgovorili cilju ubedenja slušaoca ili čitaoča. Take pojmove i reči koje smatramo nepristojnim ili uvredljivim u nekim situacijama pokušavamo da izbegnemo a u drugim pojačavamo. Naučnici koji su počeli da se bave seksuologijom moralu su opis seksualnih radnji i perverzija da iznose na latinskom da ne bi povredili ukus kolega koji su ih i pored toga pokušali da učutkuju na sve moguće načine. To biva i sa onima koji se bave i svim drugim tabu temama.

Karakteristični su sveti erotski prikazi nekih indijskih sekti kojima vernici prilaze sa strahopštanjem u hramovima i na hodočašćima. Te slike na drugi način su dezerotizirane nego kod naturista. Dok je prvi način doveo do obožavanja erotike bogova kao kulta plodnosti dotele je drugi imao za cilj da dezerotizira odnos čoveka zapada prema nepokrovnoj golotini.

Naveli smo neke psihičke mehanizme koji modifikuju projekcije ciljeva naših mišljenja i govora. U trenutku kada se oni pojave u zavisnosti od kulture, individualne strukture ličnosti i nivoa do koje je kultura stigla, subjekt čita argumente koji mu se pojavljuju. Priroda cilja govora ili mišljenja može da se prikaže kao stavljanje naslova ili teze misaonog ili govnog procesa.

Saopštavanje nekih uzbudjenja postoji i kod životinja i izaziva identifikaciju u vrsti kojoj odgovarajući semantički znak pripada. Semih signala ponašanja oni se kod čoveka produžavaju misaonom i govornom artikulacijom koja prevazilaze nagonsko sporazumevanje u vrsti prelazeći pretežno na psihičke procese i zvučne artikulacije u obliku reči. Tim se otvara praktično beskrajna perspektiva saopštavanja. Identifikacija članova zajednice u kojoj se odgovarajuća semantika odvija prati njen razvoj što dovodi do njihove socijalne standardizacije, koju formulišu odnosi pojedinca prema njima. Od divljenja i obožavanja do straha i mržnje reči diferenciraju emocionalne nijanse tih odnosa. Talentovani umetnici manipulišu tim emocionalnim naponima koje reči kriju i izazivaju akorde i arije emocija kod njihove publike, kao što i govornici i naučnici koriste njihov naboj u gradaciji i naglašavanju argumentata. Najprikladniji način izržavanja stvaraju ubedenost u istinitosti i lepotu iznetog aka uspešne vrati rečima i kontekstu nostalgijskih njihovih animističkih moći.

Time nećemo da negiramo logiku kao značajan faktor u našem mišljenju i govoru, nego samo hoćemo da ukažemo na to kako se logika menjaj kad se promeni odnos čoveka prema svojim projekcijama u osobe i stvari oko sebe. Dok je čovek u njih projektovao specifične magijske moći za vreme animizma logika čoveka je bila u skladu sa tim ubedenjima. Čovek je bio ubeden u stvarnost takvog ponašanja magijskih stvari: životinja, čarobnjaka pa i misli i reči.

Ubedenost u delotvornost magije izazvane obradom kiše, kao što su neki antropolozi utvrdili na terenu, isto je tako nepokolebljiva kao vera u prirodne zakone. Ne treba zaboraviti da su se takva animistička

ubedenja očuvala i u savremenim društvima fiksacijom u okviru religija ili ideologija. Činjenica da se još mnogi narodi i pojedinci mole za kišu pa i izvode odgovarajuće obrede u okviru religije, samo je daleki sirvival takvog verovanja, koje neki naučnik ne bi uvrstio kao silu u svojim eksperimentima. Tumačenje smisla molitve za kišu danas je drugaćaja nego nekada ali nas Frejer obaveštava da kad molepštve za kišu ne uspe, da su stanovnici Kalabrije izvlačili kipove svetaca iz crkve i bacali ih u blato.

Iako su već klasični Grci pokazivali interesovanje i za narode van svoje kulture oni su tek vrlo kasno nazreti da su se i sami ponašali onako u prošlosti kako su se tada ponašali varvari, kako su ih nazivali. Taj znak potcenjivanja tadih kultura na neki način ispoljen je do današnjeg dana. Sto se tiče odnosa prema prošlosti sopstvene kulture isto tako postoji sklonost potcenjivanju ili zaboravljanju nekih činjenica a isticanju drugih sa kojima se ponosimo. Da bi odbranili logičnost kao odliku viših kultura, zahvaljujući napredovanju saznanja iz antropologije, danas već dozvoljavamo da u svakoj kulturi ima i zaostalih sredina koje veruju i ponašaju se zaostalo ali izbegavamo da priznamo da je i u našoj prošlosti bilo mnogih primitivnih stavova. Kao da je uvek bilo »pametnih« ljudi u našoj kulturi koji nikada nisu verovali i ispunjavali ona praznoverja kojih se mi danas stidimo ili gnušamo.

Me ne mislimo na to da su i one zajednice koje su u okviru svoga verovanja tražili ljudske žrtve bili isto tako uplašeni i ozlojedeni kada im je to zabranjeno od okupacionih zemalja kao i one kojima je zabranjeno da ispovedaju svoje veroispovesti. Takvim zabranama i novim pogledima na svet dovodi se u pitanje budućnost jedne zajednice po ubedjenju njenih članova što se dogada kako kod sujevernih tako i kod onih nesujevernih. Mi još uvek verujemo da žrtve vode u bolju budućnost i da obavezuju. Treba shvatiti da ljudska logika počiva na psihičkim mehanizmima ubedenosti a ne na nekom spoljnom prirodnom ili društvenom zakonu, i važi za sva vremena.

Sve što smo do sada izneli ne odnosi se samo na krupne razlike mišljenja u pojedinim kulturama nego i na manje izražene pa i individualno uslovljene. Istražujući nerazvijene zajednice saznali smo nešto i o načinu mišljenja onih za koje se smatra da su na vrhuncu leštvice razvoja.

U stvaranju konsenzusa medju ljudima jedne kulture i socio-ekonomskog sloja u oceni ličnih i socijalnih vrednosti učestvuje psihička instanca koju psihanaliza naziva Nad-Ja. Ona se stvara prenošenjem iz generacije u generaciju. Individualno Nad-Ja stvara se pred kraj prve godine identifikacijom sa zabranama majke a od treće godine dalje, od oca i njegovih substituta. Kao što se istorijski razvoj Nad-Ja stvara identifikacijom sa projektovanjem nad zemaljskim idealom zajednice, tako se i u individualnom razvoju ljudi sve duže vezuju za primarne objekte ljubavi koji prenose stereotipe socijalnih vrednosti kulture u kojoj dete raste.

Prvobitno Nad-Ja sastoje se od moralnih zabrana koje kompromisno modifikuju impulse slike čovekovih potreba. U grupnoj identifikaciji Nad-Ja prelazi na zajednički projektovane ideale zajednice pa se moralni principi vezuju za svetitelje kako ih zove Habermas. Oni svojim autoritetom sprečavaju čoveka u zadovoljenju onih potreba koje zajednica smatra zabranjenim. Dugo tokom razvoja čoveka drugih zabrana nije bilo. To je ono »kara boga« u vaspitanju. Svetitelji su prvi nosioci pravila ponašanja i zabrana koje je čovek preuzeo identifikacijom sa onim ponašanjem koje oni u mitologijama pokazuju. Njihove zabrane vremenom postaju intrapsihičke a ne samo projektovane kao da od njih dolaze, u obliku savesti, stida i osećanja krivice.

Razlozi i uzroci ponašanja i zabrana kao i njihovi argumentijavljaju se tek kasnije posle njihovog preuzimanja identifikacijom u zajednici. Tim se napušta apsolutni autoritet svetitelja i stiče odnos prema njemu. Zabrana se počinje tumačiti kao humana, izraz njihove ljubavi prema čoveku, higijenska, estetska i druge.

Zabrane su starije od onih svetitelja koji su ih objavili. One teku kroz istoriju od primativnih tabua tako da je uloga svetitelja samo u njihovom prepoznavanju. Tako su arheolozi na bliskom istoku, gde je zabrana svinjskog mesa mnogo starija od verskih pretstavnika u svetim knjigama. U Egiptu je bog Set pretstavnik zla koji je ubio svoga brata Ozirisa prikazivan kao svinja, što je do današnjeg dana ostala uvedena (reči nekom da je svinja). Oanes je pretstavnik jedne vavilonske sekete koji je svoje vernike posvećivao potapajući ih u vodu kao simbolički nastavak ljudske žrtve davljenjem, a ne iz higijenskih razloga.

Svetitelji u Habermasovom smislu dodeve do prevrednovanja socijalnih vrednosti i otvaraju put novim otkrićima. Te promene šire se u zajednici identifikacijom kao ulje na vodi, kao posledica promene odnosa prema objektima, što omogućava širenje svesti o njima. Tako se ljudi postepeno oslobadaju zabrana i nesloboda magijskog porekla a u nekim od njih otkrivaju mogućnost racionalne upotrebe, dok se drugi pretvaraju u običaje dobrog ponašanja u okvir neke kulture uz nestajanje panici straha od tabua.

Ovakve promene nastaju potiskivanjem izvesnih tipova mišljenja i oslobodenjem drugih u pojedinim religijama.

Uloga Nad-Ja u psihičkoj ekonomici sastoje se u tom da odstrani socijalne potrebe iz svesnog Ja. Tokom razvoja ta njegova funkcija se menja u smislu u kome se doživljava i menja socijalno ponašanje. U tom razvoju postojali su periodi kada su asocijalni i nehigijenski postupci u našem današnjem smislu, ne samo dopustivi nego i obavezni u okviru obreda. Ljudske žrtve kao i mučenje u obredim inicijacije poznati su širokom celoga sveta.

Dok su žrtvovane osobe bile u saglasnosti sa zajednicom i isle u smrt bez straha, kad se razvio separacioni strah kod ljudi, ljudska žrtva i mučenja postali su toliko bolni za članove zajednice pa su je postepeno počeli doživljavati kao nehumanu i nedelotvornu u okviru cilja. U zajednici se pojavila mitologema o bogovima koji osuduju ljudsku žrtvu i nareduju da se krvave žrtve izvode na životinjama. I pored toga indijska sata — sahrana, udovica sa umrlim mužem, iako retko, održala se do

današnjeg dana. Kao pojam izraz žrtva prenela i na čovekova odricanja.

Oslobadanje ranije potisnutih impulsa dovodi do inflacije Ja. ljudi zajednice koja je učinila takav skok. Nastaje euforija i doživljaj oslobođenja od volje bogova i upoznavanja prirode. Tim se misaone težnje strukturiraju bogatije i čovek ima utisak da se pred njim otvara novi svet koji više nije ograničen ni u društvu, ni u prirodi, stariim tabuima. On ima samo da čita te nove poruke kao kad se pred zrcima otvorila veza između onog što se dogada na zemlji i zvezdanom nebu. Posle prvih takvih otkrića čovek ima utisak da su nastale beskrajne mogućnosti, pa se interesovanja mnogih kreću u tom pravcu. Čovek uzima na sebe čitav niz postupaka koje je ranije prepisivao bogu i u tom postiže sve realnije rezultate.

Mišljenja koja otvaraju nove puteve umetnosti, filozofiji i nauci počinju uvek uzbudljivim dogadajem inspiracije koja se nekad doživljava kao otkrivenje. Ona se pojavljuje kod onih koji dugo pokušavaju da odstrane nezadovoljstvo koje osećaju zbog nemogućnosti da prevaziđu smetnje koje su nastale usled odbijanja da se pomire sa protivurečnostima. Njih oni otkrivaju sa gledanjem rešenja u nesvesnom procesu. Inspiracijom počinje proradovanje otpora koje su u ranijim fazama stvarala ubedenost u istinitost nekih znanja i postavki i tako ih ogradivali od mogućnosti povezivanja sa drugim odnosima. Tako nastaje odnos, prema odnosu, prema odnosu... kako to naziva Kasirer. Ta nova povezivanja ideja omogućava »nova »čitanja struktura« slike naših želja. Posle prvog užbuđenja i sukoba različitih mišljenja oko novih pravaca, načina i rezultata pojavljuje se ubedenje u istinitost, mogućnost ili estetič-

nost i naših argumenata neutralizacijom i oni počinju bivati upotrebljavanii kao modeli metodologije istraživanja i dokazivanja i pokazuju mnogo veću praktičnu delotvornost. Tim će pretvaraju u riznicu znanja i umenja po čoveku, društvu i prirodi.

Od prvih trenutaka kada se kod čoveka javlja svest kao sposobnost prepoznavanja onog što se odigrava između njega i predmeta njegovih želja upućenih projekcijama, do danas kada je sem toga iracionalnog očekivanja čovek stvorio čitav niz fizičkih i duhovnih konstrukta pomoći kojih sve moćnije utiče na svoju okolinu, odigrale su se mnoge promene u tim odnosima. Vera u bolju budućnost čoveka nije napustila ali dolazi do sve jačeg ubedjenja da svojim rukama i razumom može svoju sudbinu sve više da stvara sam.

Faze razvoja na tom putu kvalitativno se razlikuju. Pogledi na svet zajednice u kulturi koja se razvija prezentuju podlogu za dalji razvoj misli i delanja. Ti putevi elaboracije nagonskih impulsu i njihove neutralizacije omogućavaju stvaranje novih uvida u nesvesne želje zadovoljenja naporedu sa novim domenima i potiskivanjem u zavisnosti od toga kako ih formiraju njihovi roditelji i šira društvena sredina zavisni koja im znanja i umenja stoje na raspolaganju kao znanja i stavovi prema prirodi, životinskom svetu i društvu.

Svest se širi kako postepeno u pojedinim područjima života, tako, pod uticajem verskih reformatora i filozofa dolazi i do revolucionarnih promena, na prekretnicama odnosa prema objektu i substitutima. Ona se obogaćuje oslanjanjem na prepoznavanje ranije potisnutog zadovoljenja i progresivnim nalaženjem načina da se zadovolje način koji zajednica počinje da prihvata na datom nivou.

i pored upozorenja (od strane spisatelja) da odustane od svakog odgovora susetka je bila uporna nadajući se da se svaka upornost isplati a da to ne mora da bude tako videće se iz narednih priča

jovanka nikolić

A/

Stajala je ispred ogledala i sigurnom rukom povlačila tanku crtu iznad trepavica. «Zašto i zbog koga se ulepšavam?» Nije prekinula šminkanje, jer nije izgledala previše zamišljeno. Načinila je osenčavanjem. Uvrnula je trpavice i ružem boje sutona našminkala usta. Odmakla se nekoliko koraka i zagledala u svoje oči iz kojih ništa nije mogla da pročita. Murnjina je izbjigala iz zenica obavijajući ružičastom maglom toaletni stočić. Uzela je bočicu sa parfemom i prosulala nekoliko kapi po zapećaćenom pismu, koje je već pola sata ležalo pred nje. Pomerisavši ga nežno, odložila je bočicu i još nežnije jagodicama leve ruke ga pogladila. Pažljivo, kao da je bila u pitanju najdragocenija i najskupljia stvar na svetu podigla je pismo i poruku u njemu/ u visini grudi obešma rukama, a zatim pronoseći ga stanom uputila se prema izlaznim vratima. Oprezno (da je niko ne vidi) strčala je do poštanskih sandučića ubacivši brzo koverat boje sutona u Hrčkin pretinac. Kradomice se vratila u stan. Poznavajući navike svog suseda, odgovor je očekivala izuzetno brzo. Oraspoložena rešila je da pričeka. Zavalila se u udubnu fotelj uz mirisno popdone koje je mnogo obećavalo. Iz bifea je izvadila liker i nalivši ga u malu čašu počela da srkuće. Pored nje na stočiću ležali su biskviti.

... Ni sama nije znala koliko je vremena prošlo, a da se ništa nije dogodilo. Liker je odavno bio ispijen, biskviti pogrickani. Napolju je vedrilo i oblačilo. Šminka se izbrisala. Oči su caklike. Suton se uvukao u svaku poru u zidu. Ustala je iz fotelje sva izgužvana ne znaajući da li da očajava ili da se ljuti. Namerno nije upalilo svetlo. Navukla je zastore. Oni su i ranije znali da igraju slične, prečutne igre, ali nikada nije toliko dugo čekala odgovor. Svaka

igra je imala svoj ishod, ali ova poslednja činila joj se nekako tužna, nezrela, detinjasta, glupa... U stvari, to se moglo i očekivati od jednog neukusnog, nevaspitanog, bezobraznog i nekulturnog tipa! Obrisavši dve suze ogorčenja i očajanja, uzela je citru u ruke pomislivši da bi bilo najbolje da za sva vremena poslednji put svira. Ali u dubini svoje duše /na najdubljem i najmrđnijem mestu/ osećala je da to nije moguće.

B/

Smrkavalio je i svanjivalo. Dani su tekli ravnometrično. Noći još ravnometrije. Kišu je smanjivao vetar, vetar je smanjivalo Sunce. Zima se još nije nazirala. Poštar je predugo zvonio na vratima koja niko nije otvarao. Zadubljena u voz razmišljala je o proteklom vremenu. Jedan listić je počeo da se para. Možda je ONA ovoga puta preterala? Zamrsivši konce stavila ih je u kutiju od KEKSA i onako hitra /kako se već činila samoj sebi u poslednjih nekoliko časova/ pošla po poštu. Otvorivši vrata nije ništa ugledala osim starih požutelih novina. Sagla

se da ih uzme. Brava na susednim vratima je šklijocnula. Uspravila se. Neko je poluglasno opovao. Gledala je nema u sjajni mesing očekujući da se još nešto dogodi. Sve vreme je imala neobičan osećaj da se svuda oko nje nešto dogada, nešto bitno i tajanstveno u čemu ona ne učestvuje, a što može biti veoma značajno za njen dalji život. ZATVORILA JE VRTA. Noseći novine pod pazuhom. Uzela je stolicu, iznje na terasu, sela između saksija zasadjenim muškatlama spremajući se da čita. Iako joj je povremeno izmicala mogućnost saznanja nije želela da i ovaj put bude tako, pa je sa nestrpljenjem okrenula prvi list. Ono što je odmah ugledala bila je slika ogromnog časopisa čije su iskrivljene kazaljke pokazivalle 1 i 50 h. Na slici pored, ležalo je telo nepoznatog muškarca čiji se lik nije jasno razaznavao jer mu je rever kariranog sakao zaklanjao lice. Ali je zato časopnik na njegovoj ruci takođe pokazivao 1 i 50 h. U šaci je čvrsto držao stisnuto pismo. Ispod je sa samo nekoliko redaka bilo ispisano upozorenje: »... preporučuje se granđima da se danju klone ulice i da izlaze samo noću, jer nepoznati počinitelj koji još nije uhvaćen, u toku samo jedne jedine nedelje izvršio je sto sedam zločina na isti način. Počinitelj će biti redovno i detaljno obaveštavan o svim pojedinostima istrage ukoliko u međuvremenu ne počini još koji zločin...« Iza poslednje reči stajao je podeblji upitnik. Osvrnuvši se oko sebe sklopila je novine i polako na prstima da je niko ne čuje približavala se vratima. Pažljivo je okrenula ključ. I BAŠ kada je nameravala da se isto tako nečujno udalji, neko je tiho i sporo pokucao. Ukočila se. Ko li je sada? Pitanjem je zaustavila dah.

Tiho kucanje se ponovilo. Pogledala je u kvaku, koja je počela da se pomera dole — gore. Pošto je već bila ukočena, pretrnula je. Razrogačenih očiju gledala je u kvaku. To je optrijevilo trajalo 1 i 50 h. Dozlogrdivši joj čekanje, sakupila je svu hrabrost, naglo dograbila kvaku, okrenula ključ u bravi i još naglijie otvorila vrata. Na loše izlakiranom pragu ležalo je samo jedno malo pisamce. Bacajući poglede oko sebe posegnula je za njim. Noktima je zagrebalila po tlu. Lak je počeo da se ljušti. Papagaj je zakreštao, mačka zamjaukala, pas zalajao. S nestrpljenjem je otvorila koverat: » B E A P * J S D G H.« Poziv koji joj je bio upućen jasno je govorio da ne sme da gubi vreme i zato je brže bolje požurila da stigne na ugovorenio mesto. Svoj snagom je pozvoniла. Ali zvono se nije oglašavalo. Pritisla je još jednom. Ništa se nije dogodilo. Tiho je pokucala. Tišina je upijala njenu zaduhanost razlažući se u sitne čestice i gubeći se sada već mračnim i tamnim stepeništem. Bez reći je stajala ispred vrata još neko vreme, a zatim se korak po korak polako udaljila.

C/

Šta je Gospodin Hrčka htio da kaže?)
Do sledeće priče svi odgovori se nalaze u zagradi.